

Falkonering

en informativ rapport

Falkonering en informativ rapport

Kanskje du har sett et rovfuglshow eller en rovfuglutstilling i utlandet mens du var på ferie? I så fall har du nok beundret de store fuglene med sine sterke vinger og skarpe klør.

Mennesker i fortiden har også latt seg imponere av disse fuglene. Å jakte med rovfugl signaliserte rikdom og makt. Mange konger, adelige og andre velstående personer hadde dermed ofte mange falkonerer til å jobbe for seg. Å jakte med rovfugl kalles falkonering, selv om jakten ikke bare gjøres med falker. Falkonering har vært praktisert i svært lang tid.

1. Demonstrering og jakt

Denne leksjonen handler om falkonering, som er jakt med trente rovfugler. Her er en liten oppklaring på noe som ofte blir misforstått: et rovfuglshow eller utstilling er ikke falkonering. I disse showene jakter ikke fuglene slik som i naturen, de bare flyr rundt.

Det som skjer i falkonering er veldig annerledes enn et rovfuglshow hvor en fugl sirkler over hodene til publikum, eller tar et stykke kjøtt som blir kastet til den. Det er både fasinende og vakkert å se en mektig rovfugl flyve i full fart med sine dyktige manøvreringer, men dette er ikke falkonering.

Rovfuglshow er kalt demonstrasjons-flyvninger, mens jakt med rovfugl kalles falkonering. En person som praktiserer falkonering kalles en falkoner. De flyr og jakter med andre fugler enn kun falker.

Fakta: Falkonering er trening av rovfugl for jakt på 'byttedyr', et dyr fuglen jakter på i naturen, og som fuglen gir til falkoneren.

Spørsmål:

1. Hva er hovedforskjellen mellom å fly demonstrasjoner og falkonering?

2. Jaktfugler

Falkonerer kan praktiseres med forskjellige arter av rovfugl som også opptrer naturlig i landet du bor i. I andre land brukes det gjerne flere ulike arter rovfugler til jakt.

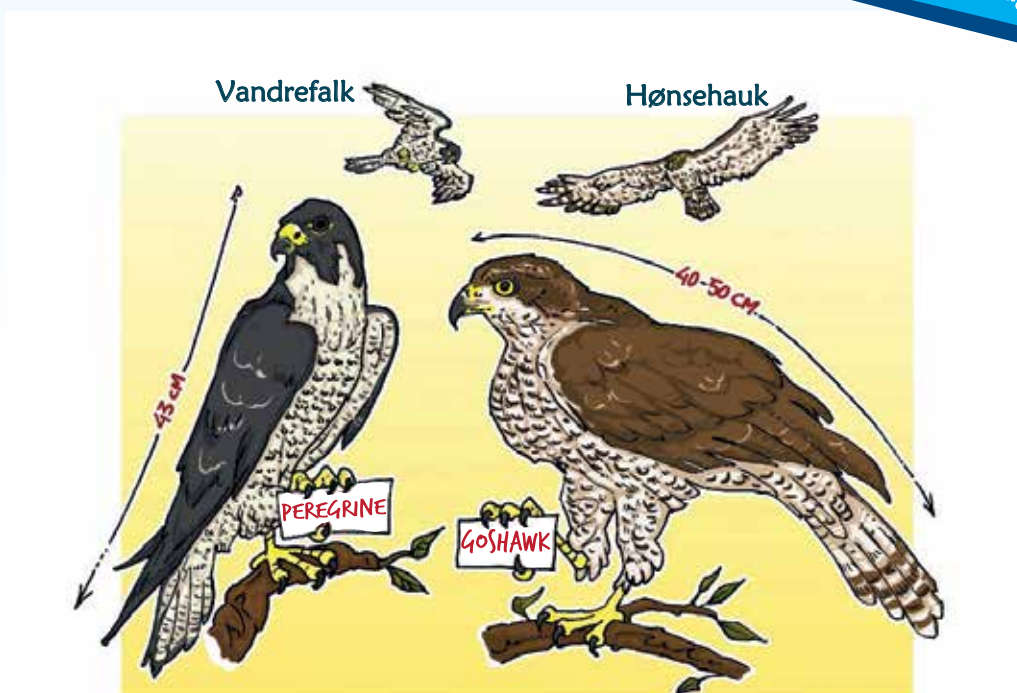
Det er mange arter av falker, men den vanligste som blir brukt er vandrefalken. Vandrefalken har en størrelse på omtrent 40 cm fra hodet til halefjærene. Hunnen er større, enn hannen, og veier mer. Ryggen og vingene på vandrefalken er grå, og fremsiden er kremfarget med mørke flekker. Den har også et mørkt hode med 'lyse kinn'. Vandrefalken har mørke øyne, lange vinger og en kort hale.

Hønehauken er større enn vandrefalken, og måler mellom 50 til 60 cm i lengde. Hønehaukhunnen er nesten dobbel så stor og tung som hannen. Hauken har korte og breie vinger, og en lang hale. Som voksen blir hauken grålig på ryggen, og har lys med mørke, horisontale striper på undersiden. Hauker har intense gule øyne. Unge vandrefalker har en brunere øyefarge, mens unge hønehauker har lysegule øyne.

Spørsmål:

1. Vet du om andre rovfugler enn vandrefalken og hønehauken som finnes i landet der du bor?
2. Tegn en vandrefalk og en hønehauk. Få frem de typiske tegnene for de ulike fuglene, slik at det er mulig å identifisere dem uten å se på hva de heter.

Fakta: På grunn av deres store størrelse er hunnen sterkere enn hannen, og kan jakte og fange større byttedyr. Dette er en av årsakene til at mange falkonerer har og bruker hunnfuglen.

3. Jakttyper

Vandrefalken og hauken er veldig ulike. Ikke bare er de ulike å se på, men de jakter også helt forskjellig fra hverandre. Falken er en rask flyver, og er raskere enn en racerbil i det den stuper ned for å angripe et bytte i luften. Vandrefalken jakter i åpent terreng, som på marker og rundt myrer, og jakter nesten bare på flyvende byttedyr.

Når en falkoner jakter med en hønsehauk brukes den ofte sammen med en hund eller ilder. Hunden eller ilderen får byttedyrene til å løpe ut av gjemmestedet sitt slik at hønsehauken kan fly etter det. Rovfugler velger helst gamle, svake eller syke dyr som bytte. Friske dyr er ofte for raske eller for sterke for rovfuglen å ta. Selv i naturen klarer ikke rovfuglene alltid å fange et byttedyr og jakten går raskt over. Se for deg en vandrefalk som flyr høyt opp i luften, med de skarpe øyne som leter etter et byttedyr i området.

Om den ser et bytte stuper den etter fuglen (eller en falkelokke) og når en utrolig fart. Før byttet forstår hva som har skjedd, har det blitt fanget. Denne jaktformen kalles 'å vente på', at en venter på at bytte skal komme frem. En hønsehauk flyr veldig annerledes fordi den har korte, brede vinger og en lang hale. Hønsehauken flyr lavt og jakter i skog. Hauken er utrolig fleksibel i sin bevegelse og jager byttet ut fra trær og busker, mens den manøvrerer og flyr gjennom den tette skogen.

Fakta: En vandrefalk kan nå mer enn 400 kilometer i timen i ett stup.

Spørsmål:

1. Forklar to måter å jakte på. Prøv å finne filmklipp om disse jaktmetodene.
2. Klarer du å regne ut hvor raskt en falk kan nå bakken når den stuper fra en høyde på 400 meter og har en fart på 400 kilometer i timen?

4. Historie

Falkoneri har vært praktisert lenge. Det finnes mange bildemotiv fra gamle Kina og Persia av mennesker som har rovfugler sittende på hånden sin. Dette er tegn på at trente rovfugler eksisterte allerede for noen tusen år siden. Ingen vet helt riktig hvem som først fanget og trente rovfugler til å jakte sammen med mennesker. Sannsynligvis var de første menneskene som trente opp rovfugler fra steppeområdet i Sentral-Asia, hvor falkoneri fortsatt praktiseres den dag i dag.

Rovfugler flyr så høyt i luften at byttet ofte ikke ser dem før det er for sent. Fuglen har allerede startet sin innflygning og kan suksessfullt fange et bytte på få sekunder. Menneskene som levde der må ha sett dette

og undret seg av misunnelse om ikke de også kunne jakte slik! Det tok mye tålmodighet, men de lyktes og klarte å trene rovfuglene. Fra Asia spredte falkoneri seg til resten av verden. Falkoneri praktiseres nå, så og si, over hele verden.

4. (fortsettelse) Historie

Spørsmål:

1. Hvorfor kan du jakte bedre fra luften enn fra bakken i steppene rundt Asia?
2. Hvor var Persia? Hva kalles området i dag?

Fakta: Steppene rundt Asia er så åpne at det er nesten umulig å jakte fra bakken! Byttedyrene ser nemlig med en gang hvor du kommer fra på lang avstand.

5. Å fange rovfugler - falkefangst

Hvordan fanget falkoneren fugler før i tiden?

Det ble utviklet en komplisert metode hvor det ble brukt et nett, en grå varsler (en liten fugl), og duer på et gjemmested som ble kalt et 'falkeleie'. Mens falkoneren ventet inne i en selvbygget falkefangsthytta, ble den grå varsleren brukt som en alarm for å informere falkoneren når en rovfugl kom i nærheten.

Vandrefalken ble lurt med en due som var dekket av et skjult nett. Dette nettet lukket seg deretter rundt falken når den kom innenfor nettets plassering. Falkonerer ventet ofte mange timer i falkefangsthyttene. Etter at en ung vandrefalk var fanget, puttet falkoneren en hette av skinn over hodet på fuglen. En falkehette er laget slik at den lukker seg rundt hodet og dekker øynene, men den har en åpning foran til nebbet, slik at den alltid kan spise.

Fakta: Falkehette dekker øynene til fuglen slik at den ikke kan se noe. Dette roer fuglen slik at den ikke blir redd eller stresset.

Fakta: Grå varslerer er redde for rovfugler, og vil lage en alarmerende lyd når de ser den. Dermed signaliserer når det kommer rovfugler.

Falkoneren lager også hansker av skinn og lær for å beskytte hendene fra rovfuglens skarpe klør. Fuglene har fått lærreimer som kalles 'jesses', rundt føttene, slik at de kan bli festet til en større snor eller en sittepinne. Alt dette utstyret lager falkoneren selv, som kalles falkoneringsutstyr.

Spørsmål:

1. Har du hørt uttrykket verpesyk? Hva betyr det?
2. Tegn eller lag en modell av en falkefangstplass. Få med den grå varsleren og duen. Tegn eller marker falkens flyverute.

6. Å trene rovfugler

En ung rovfugl ble trent straks etter at den var blitt fanget. Først måtte den bli tam og bli vant med mennesker. Rovfugler har veldig god hørsel og blir fort rastløse når de blir utsatt for mange lyder rundt seg. For å hjelpe fuglen til å bli vant med sine nye omgivelser, ble fuglen satt på en sittepinne, eller i en falkegård med en hette på seg. Fuglen ble da gradvis vant til nye lyder i tillegg til falkoneren som matet fuglen. Når fuglen ble tam kunne falkoneren ta den med seg og hetten ble tatt av, og deretter ble den trent til å jakte etter falkelokken.

Lokken er festet til en lang snor som blir svingt over hodet til falkoneren. På falkelokken er det festet kjøtt og falken skal ta den. Fuglen blir belønnet med kjøtt, og dermed lærer den at den kan stole på og flyr frivillig tilbake til falkoneren.

Når fuglen har lært seg å mestre metoden som trens for å jakte, blir den tatt med ut for å jakte på ordentlig. Det kreves mye tålmodighet fra falkoneren sin side, og etter en måned med trening er fuglen endelig klar for jakt.

Fakta: Falkelokken er et falskt byttedyr som er laget av skinn. På utsiden er det festet enten fjær eller pels som tilhører det dyret rovfuglen skal trenes til å jakte på.

Spørsmål:

1. Hvorfor må trente fugler ha en hette på hodet sitt? Finn ut hvordan 'lukke' snorene på hetten fungerer. Se på bilder eller filmklipp om du ikke har en falkehette tilgjengelig.
2. Hva er en falkelokke og hvordan ble den brukt?
Prøv selv: lag en liten falkelokke av et spesielt byttedyr, velg mellom pels eller fjær. Ikke glem den lange snoren slik at du kan svinge den over hodet ditt.

6. (fortsettelse) Å trene rovfugler

I dag blir disse rovfuglene fløyet på ulike plasser fordi det er for lite åpent landskap. Falkonerer flyr fuglene sine på blant annet flyplasser slik at de kan jage vekk kråker, gjess og måker. Dermed kan de store flyene med passasjerer fint lette uten at de får en fugl i motoren sin. På denne måten får du gjort to ting samtidig; falkoneren har da en plass å fly med fuglen sin, og kan på samme tid jage vekk uønskete dyr på en miljøvennlig måte.

Falkonerer må i dag følge et offisielt treningsprogram, fordi i gamle dager gikk kunnskapen om falkonerer fra far til sønn, noe som ikke skjer lenger. De som ønsker å bli en falkoner i dag må fullføre slike treningsprogram, som består av teori og praksis, for å bli en sertifisert falkoner.

Fakta: Det er ikke lov å fange rovfugler fra naturen, det er i dag egne oppdrettsplasser i mange land. Det finnes også et eget falkepass, slik at falken kan tas med på flytur.

Spørsmål:

1. Kan du komme på andre lure plasser enn flyplassen hvor en falkoner kan bruke rovfuglen sin til å jage vekk dyr?
2. Hva må en falkoner lære seg? Forklar hvorfor dette er viktig.

7. Falkonerings- gloser

Blokkpinne (*block perch*): en tradisjonell sittepinne for en falk, enten i hjemmet eller i falkegården.

Buepinne (*bow perch*): tradisjonell sittepinne for en hauk.

Falkonering, falkejakt (*falconry*): er å trene rovfugler til å jakte på ville byttedyr.

'Å vente på' (*waiting-on*): en måte å jakte med en rovfuglen, spesielt vandrefalken. Disse fuglene stuper ned på byttet sitt i høy hastighet.

Falkehette (*falcon hood*): en hette av skinn som dekker hodet til rovfuglen - den dekker over øynene slik at den forholder seg rolig og ikke stresser.

Snor (*leash*): er tradisjonelt laget av skinn. Snoren fester og sikrer fuglen til sittepinnen, eller til falkonerens hanske. Moderne snorer er laget av mange ulike materialer.

Falkelokken (*lure*): en et juksebytte som blir brukt for å lokke fuglen til å jakte på et spesielt byttedyr. Den er laget av skinn med fjær fra, for eksempel, en kråke eller due, for å nevne noen dyrearter.

Varsler (*shrike*): en liten fugl som ble brukt for å fange rovfugl. Den lager nemlig en lyd med én gang den ser en rovfugl nærmer seg.

Spørsmål:

Har du noen gang sett et maleri av en konge eller høvding som jakter med falker? Du kan også finne bilder om falkonerering på Internett.

COLOFON

ORIGINAL VERSION IN DUTCH 2013 BY THE NEDERLANDSE VALKENIERSVERBOND
“ADRIAAN MOLLEN” EN VALKERIJ EN SIGARENMAKERIJ MUSEUM IN VALKENSWAARD

TEXT & COORDINATION BY EM-ZOVOORT

FINAL EDITING & ©: STICHTING VALKERIJ CULTUUR FONDS, THE NETHERLANDS

ILLUSTRATIONS: LITTLESTAR MAN PRODUCTIONS

DESIGN: VIA BERTHA

© STICHTING VALKERIJ CULTUUR FONDS, THE NETHERLANDS

NORWEGIAN VERSION 2015

NORWEGIAN TRANSLATION BY ELLEN HAGEN.

ENGLISH VERSION 2014, (WITH THE SUPPORT FROM THE NATIONAAL
OVERLEG VALKERIJ ORGANISATIES-NOVO).

TRANSLATION BY VÉRONIQUE BLONTRÖCK.

FINAL EDIT BY DR. JENNIFER KILIAN

DESIGN EDIT ENGLISH VERSION BY DAPHNE MOKKENSTORM

© STICHTING VALKERIJ CULTUUR FONDS, THE NETHERLANDS

INFORMATION CONTACT : kleyn@iaf.org